

**TABERSÎ TEFSİRİNDE HZ. ALİ'YE NİSBET EDİLEN
KIRAATLERİN İNCELENMESİ***
EXAMINATION OF THE RECITATIONS TO 'ALİ IN AL-TABARSİ
COMMENTARY

Nesrişah SAYLAN**

Öz

Bu çalışmada Şii müfessirlerden olan Tabersî'nin *Mecmeü'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân* adlı eserinde Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatler tespit edilmiş ve söz konusu kıraatlerin dil ve anlam açısından tefsire yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Küçük yaştan itibaren Hz. Peygamber'in eğitiminde yetişen Hz. Ali, birçok ilimde olduğu gibi kıraat ilminde de önemli bir yere sahiptir. O, Kur'ân'ı bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'den öğrenmiş ve Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ı ezberleyerek hafız sahabilerden olmuştur. Kıraat ilminde Ebû'l-Esved ed-Düelî, Ebû Abdırrahman b. Ebî Leylâ ve Ebû Abdırrahman es-Sülemî gibi meşhur âlimler yetiştiren Hz. Ali, biyografik eserlerde kurrâ olan sahabe arasında zikredilmiştir. Hz. Ali, bazı kıraat-i seb'a ve aşere imamlarının senedlerinde de yer almıştır. Nitekim Hz. Ali yedi kıraat imamlarından Ebû Amr b. A'lâ, Âsım b. Behdele ve Hamza b. Habîb'in; on kıraat imamlarından ise Yakûb el-Hadramî'nin isnad zincirinde yer almıştır. Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatler erken dönemden günümüze kadar birçok tefsir kaynaklarında zikredilmiş ve bu kıraatlerin ayetin tefsirine sağladığı katkıya işaret edilmiştir. Şii âlimlerden olan Tabersî, tefsirinde Hz. Ali'ye atfedilen kıraatlere geniş bir şekilde yer vermiş, tefsir ve tevil etkinliğinde bu kıraatlerden faydalanmıştır. Bu bağlamda makalenin amacı, Hz. Ali'nin kıraati örneğinde Tabersî'nin tefsirinde sahih ve şâz olarak zikredilen kıraatlerin nakil yöntemi, işleyiş tarzı ve tefsire etkisinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: tefsir, Şiâ, Tabersî, Hz. Ali, kıraat, kıraat farklılıkları, şâz.

Abstract

The aim of this study is to examine the recitations relating to 'Alî in al-Tabarsî, one of the Shiî commentators, in his work *Majmau'l-Bayân fi Tafsîr al-Qur'ân* and the role of those recitations in terms of language and meaning. 'Alî who grew up in the education of the Messenger from the very early age has an important place in the science of religion as in many branches of science. He learned the Qur'ân from the Messenger himself and became one of the hafız companions by memorizing Qur'ân in Hz Muhammed's era. 'Alî who educated famous scholars like Abu'l-Asvad al-Dualî, Abû 'Abd al-Rahmân b. Abî Laylâ and Abû 'Abd al-Rahmân al-Sulamî in the science of the Qur'ân recitation was considered in biographical sources as among the readers of the Qur'an. 'Alî took place in the sanads of seven imams and ten imams of Qur'anic recitation. As a matter of fact, 'Alî appeared in the chains of sanads of the seven imams of Qur'anic recitation Abû Amr b. Alâ, Âsım b. Bahdala and Hamza b. Habîb; and the ten imams of Yâkûb al-Hadramî. The recitations relating to 'Alî were mentioned in many commentary sources from very early times up to now, which were referred to the contribution for the interpretation of the verse. al-Tabarsî who is one of the Shiî commentators described the recitation referring to 'Alî in his interpretation and made use of these recitations in comentary and te'vil efficitly. In this context, the aim of the article, in the example of 'Alî's recitation, is to examine the transferring method and process of recitations in al-Tabarsî's interpretation and their impact on the recitation as exceptional readings (Shâhdhdh) and truth readings.

Keywords: Tafsîr, Shi'a, al-Tabarsî, 'Alî, recitation, variant Readings, Shâhdhdh.

* Makalenin Geliş Tarihi: 13.04.2018, Kabul Tarihi: 16.08.2018. DOI: 10.31624/tkhbdv.2018.10

** Dr. Öğr. Üy., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, nsaylan@firat.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5805-8630

1. Giriş

İmâmîyye Şîası'nın önde gelen âlimlerinden biri olan Tabersî, Taberistan'da bazı rivayetlere göre ise Kaşan ve İsfahân arasında Tefrîş adı verilen bir köyde doğmuştur. Doğum tarihi konusunda Hicrî 458, 467 ve 470 olmak üzere çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Tefrîşî, 1418: 4, 19; Bağdadî, 1955: 1, 820; Muhsin el-Emîn, 1403/1983: 8, 398-401; İsfahânî, 1403: 4, 340-359; Nüveyhid, 1403/1983: 420). Asıl adı Ebû Ali Fadl b. Hasan b. Fadl et-Tabersî'dir. Künyesi Ebû Ali olan Tabersî, "Emînü'd-din" ve "Emînü'l-İslâm" olarak da tanınmaktadır (Zehebî, ts.: 2, 74-107; Muhsin el-Emîn, 1403/1983: 8, 398-401; Tefrîşî, 1418: 4, 19; Kehhâle, 1376/1957: 2, 622; Bilmen, 1973: 2, 477; Ziriklî, 2002: 5, 148; Hânsârî, ts.: 5, 342-350; Nüveyhid, 1403/1983: 420). Bazı görüşlerde müfessir, doğduğu yer olan Taberistan'a nispetle Tabersî olarak anılmıştır (Hânsârî, ts.: 5, 349; Muhsin el-Emîn, 1403/1983: 8, 400; Bilmen, 1973: 2, 477; Ziriklî, 2002: 5, 148; Nüveyhid, 1403/1983: 420). Başka bir görüşe göre ise doğduğu yer olan Kaşan ve İsfahân arasında Tefrîş adı verilen ve Arapça'ya Tabris diye geçen Tabres'e nispetle Tabresî denilmiştir. Yapılan çalışmalardan bazılarında Tabresî olarak zikredilmiştir (Cerrahoğlu, 1996: 1, 441; Ateş, 1975: 151). Tabersî, öldüğü yere nispetle Sebzvârî; defnedildiği yere nispetle Meşhedî ve Tûsî nispetleriyle de anılmıştır. Vefat tarihi olarak Hicrî 548 yılı kabul edilmiştir (Muhsin el-Emîn, 1403/1983: 8, 400).

Müfessir, fakih ve dil âlimi olan Tabersî, İslami ilimlerde birçok eser kaleme almıştır. Bu eserler şunlardır: *Mecmeü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, *el-Kâfi eş-Şâfi min Kitâbi'l-Keşşâf*, *Cevâmiü'l-Câmî et-Tefsiru'l-Vasûl*, *İ'lâmu'l-Verâ bi A'lâmi'l-Hüdâ*, *el-Âdâbu'd-Diniyye li'l-Hizâneti'l-Mu'iniyye*, *el-Mü'telef mine'l-Muhtelef beyne Eimmeti's-Selef*, *Tâcu'l-Mevâlid*, *en-Neşru'l-le Âli*, *en-Nûru'l-Mübîn*, *Künûzu'n-Necât*, *et-Temhid fi'l-Usûl*, *Minyetü'z-Zâhid*, *el-Fâik*, *el-Umde*, *Fezâilü'z-Zehrâ*, *Mearicü's-Suâl*, *Sahifetü'r-Rızâ*, *el-Cevâhir fi'n-Nahv* (Kehhâle, 1376/1957: 2, 622; Muhsin el-Emîn, 1403/1983: 8, 399-400; Ziriklî, 2002: 5, 148; Nüveyhid, 1403/1983: 1, 420). Tabersî'nin tefsir alanında yazmış olduğu eserlerinden biri de *Mecmeü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*'dır (Kâtip Çelebi, ts.: 2, 1602). Bağdadi eserinde bu tefsirin adını *Mecmeü'l-Beyân fî Meâni Tefsiri'l-Kur'an* şeklinde vermiştir (Bağdadî, 1955: 1, 820). Tabersî, bu tefsirini büyük ölçüde Tûsî'nin *et-Tibyân* adlı eserinden istifadeyle telif etmiştir (Öztürk, 2010: 262). Şîî tefsir tarihindeki birinci dirayet döneminde yazılan bu tefsir, Şîî müfessirlerin bir önceki dönemine göre çok daha mutedil ve zengin içerikli bir yorum anlayışına sahiptir. Bunun en temel göstergelerinden biri, Kur'an'da tahrif iddiasının bu dönemde kesin bir dille reddedilmesidir. Nitekim Tabersî mukaddimesinde bu konuyla ilgili şöyle demektedir: "Kur'an'da eksiklik ya da fazlalık tefsirde uygun olmayan bir şeydir. Kur'an'da fazlalık olduğunu iddia etmek herkesçe batıl görülmüştür. Dostlarımızdan bir grup ve cahil halktan bazıları Kur'an'da değişiklik ve eksiklik olduğunu söylemişlerdir. Mezhebimizin ileri gelenlerine göre sahih olan görüş bunun tersinedir. Çünkü şer'î ilimlerin ve dini hükümlerin kaynağı olan Kur'an, Nebi (s.a.v)'nin mucizesidir. Müslüman âlimler Kur'an'ı ezberlemeye ve onu korumaya önem vermişlerdir. Ayet, harf, kıraat, i'rab vb. Kur'an'la ilgili her konuyu öğrenmişlerdir. Bu kadar gayret, titizlik ve zaptı konusundaki öneme binaen Kur'an'da eksiklik ve değişiklik olduğunu söylemek caiz

olur mu?” (Tabersî, 1427/2006: 1, 14-15). İkinci bir önemli gösterge, ilk üç halife ile diğer bazı sahabilere hakaret içeren rivayetlere itibar edilmemesi, bir diğer gösterge de birçok ayetin filolojik tahlil, şiirle istişhad, kıraat farklılıklarıyla ilgili izahat gibi çeşitli yönlerden Ehl-i Sünnet müfessirlerinin izahlarıyla büyük ölçüde örtüşür biçimde tefsir edilmiş olmasıdır (Öztürk, 2010: 262).

Tabersî, mukaddimesinde tefsirinde izlediği metodu şöyle açıklamıştır: “Her surenin başında onun Mekkî mi Medenî mi olduğunu, ayetlerinin sayısındaki ihtilafı, sureyi okumanın faziletlerini, ayetlerdeki kıraat ihtilaflarını, kıraatlerin delillerini, Arap dilini ve diğer dilleri, ayetlerdeki müşkilleri, nüzul sebeplerini ve ayetler arasındaki tenasüb ve insicamları zikrettim” (Tabersî, 1427/2006: 1, 14-15). Tabersî'nin “kıraat konusunda ihtilafı olan ayetlerin hepsini zikrettim sonrasında kıraatlerin delillerini verdim” şeklindeki ifadesinde belirttiği üzere, tefsirinde kıraatlere çok geniş bir şekilde yer vermiştir. Hemen hemen her ayette geçen kıraatleri okuyanlara nispet ederek aktardıktan sonra, kıraatin hüccetini zikretmiştir. Tabersî mukaddimesinde bu şekilde tefsirinin metodunu aktardıktan sonra çeşitli bölümler halinde Kur'ân ilimleriyle ilgili konular hakkında bilgi vermiştir (Tabersî, 1427/2006: 1, 8-17). İkinci bölümde ise şehirlerde meşhur olan kurrânın ve ravilerinin isimlerini verip Hz. Peygamber'e kadar varan isnad zincirlerini aktarmıştır. (Medinelilerin kıraat âlimleri Ebû Ca'fer b. Ka'ka'a ve Nâfi b. Abdî'r-Rahmân'dır. Mekkenin kıraat âlimi Abdullah b. Kesîr'dir. Mekke ve Medine kıraat ekolünün birleşmesine Hicâzî denilmiştir. Kûfelilerin kıraat âlimi Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdeliyye, Basralıların kıraat âlimi Ebû Amr b. el-A'lâ'dır. Kûfe ve Basra kıraat ekolünün birleşmesine Irakî denilmiştir. Şamlıların kıraat âlimi ise Abdullâh b. Âmir el-Yahsubî'dir. Şamlıların kıraatî üzerinde iki sebepten dolayı icma edilmiş ve onlara uyulmuştur: Birincisi sadece kıraat ilmiyle uğraşp bütün zamanlarını bu işe ayırmaları; ikincisi ise Kur'ân'ın başından sonuna kadar lafzî ve semâî olarak isnad zincirini zikretmesidir (Tabersî, 1427/2006: 1, 9-10). Ayrıca bu bölümde Tabersî, kıraatin hükmüyle ilgili bilgi vererek şöyle demiştir: “İmâmiye mezhebi kurrâ arasında aktarılan kıraatlerin kabulünde icmâ etmiş, ancak câiz olan kıraatleri tercih edip müfret olanlarıyla ilgilenmeyi uygun görmemiştir. Aslında onlar arasında yaygın olan Kur'ân'ın tek bir harf üzere indirilmesidir. Hz. Peygamber'den aktarılan “Kur'ân yedi harf üzerine nâzil olmuştur, onların hepsi şâfi'dir, kâfi'dir” ifadesinin yorumlanması konusunda ihtilaf vardır. Birincisi bu ifadeyle kastedilen helal ve haram noktasında hükmü değiştirmeyen “هلم، اقبل، تعالى” gibi yedi lehçedir. İslam'ın ilk dönemlerinde sahabe bu şekilde dilediklerini okuma konusunda serbest bırakılmıştır. Daha sonraları ise bir kıraatte icmâ oluşmuştur ve bu icmâ delil kabul edilmiştir. Diğer görüşe göre ise bu ifadeden kastedilen yedi vecihtir. Tabersî, bu konuyla ilgili görüşleri zikrettikten sonra Tûsî'den nakille kıraat ihtilâflarının lafzdaki değişikliklerle ilgili olduğu görüşünün, mana ve hükümle ilgili olduğu görüşünden daha doğru olduğunu söylemiştir (Tabersî, 1427/2006: 1, 10-11).

Tabersî tefsirinde sahih ve şâz pek çok kıraate yer vermiştir. Tabersî naklettiği kıraatlerde Nâfi (ö. 169/785) (Tabersî, 1427/2006: 1, 48), İbn Kesir (ö. 120/738) (Tabersî, 1427/2006: 1, 45; 1, 54), Ebû Amr (ö. 154/771) (Tabersî, 1427/2006: 1, 54), İbn Âmir (ö. 118/736) (Tabersî, 1427/2006: 1, 52; 1, 54), Âsım (ö. 127/745) (Tabersî,

1427/2006: 1, 52), Hamza (Tabersî, 1427/2006: 1, 33; 1, 35; 1, 48), Kisâî (Tabersî, 1427/2006: 1, 33; 1, 48; 1, 54), Ebû Ca'fer (Tabersî, 1427/2006: 1, 48) ve Yakub (ö. 205/821) (Tabersî, 1427/2006: 1, 35) şeklinde kıraat-i aşere imamlarının adını zikretmiştir. On dört kıraat imamlarından Hasan-ı Basrî (Tabersî, 1427/2006: 1, 35; 1, 124), A'meş (Tabersî, 1427/2006: 1, 124) ve İbn Muhaysin'in (Tabersî, 1427/2006: 1, 140; 1, 283) okuyuşlarına yer vermiştir. Ömer b. Hattab (Tabersî, 1427/2006: 1, 35), Abdullah b. Abbâs (Tabersî, 1427/2006: 1, 233; 1, 270; 1, 283), Abdullah b. Mes'ûd (Tabersî, 1427/2006: 2, 6), Said b. Cübeyr (Tabersî, 1427/2006: 1, 331), İkrime (Tabersî, 1427/2006: 2, 6), Atâ (Tabersî, 1427/2006: 2, 6), Mücahid (Tabersî, 1427/2006: 2, 6) vb. birçok sahabenin ve tabiunun kıraatlerini zikrederek onlardan nakilde bulunmuştur. Bu durum Tabersî'nin ilk dönem Şîî müfessirlerden kıraatleri aktarma noktasında da farklı olduğunu, mutedil bir yol izlediğini göstermektedir.

Şîî müfessirlerden olan Tabersî kıraatle ilgili yaptığı nakillerde mensup olduğu düşüncenin etkilerini yansıtmıştır. Nitekim o, Şîî âlimlere atıfta bulunarak onlardan kıraat nakletmiştir. Tabersî'nin kıraat konusunda tefsirinde zikrettiği Şîî âlimler şunlardır: Ebû Abdillâh Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) (Tabersî, 1427/2006: 5, 98; 5, 107; 6, 88), Muhammed el-Bâkır'ın (ö. 114/733) (Tabersî, 1427/2006: 1, 319; 3, 136), Zeyd b. Ali (Tabersî, 1427/2006: 1, 25; 4, 312), Ca'fer b. Muhammed (Tabersî, 1427/2006: 3, 332; 3, 340), Ali b. Hüseyin (Tabersî, 1427/2006: 5, 186; 7, 266). Tabersî bazen de ehl-i beyt (Tabersî, 1427/2006: 1, 35; 6, 113) ve Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatlerde Emira'l-Müminin (Tabersî, 1427/2006: 6, 298; 8, 213) ifadesini de kullanmıştır.

Tabersî'nin kıraatleri zikrederken nakilde bulunduğu sahabelerden biri de Hz. Ali'dir.¹ Hz. Ali küçük yaştan itibaren Hz. Peygamber'in terbiyesinde büyümüştür. Onun Hz. Peygamberin yanında yetişmesi, kızı Hz. Fatıma ile evlenerek onun damadı olması ve sürekli yanında bulunması gibi özellikleri, onun ilmi vasfını etkilemiştir. Nitekim Hz. Ali tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi İslami ilimlerin her alanında ilmiyle ön plana çıkmıştır. O, Kur'ân ilimlerinde de önemli bir yere sahiptir. Onun sürekli Hz. Peygamber'in yanında olması, vahye ve nüzul sebeplerine şahit olmasını sağlamıştır. "Bana Allah'ın kitabından sorunuz. Allah'a and olsun ki ister gece ister gündüz indirilmiş olsun. Bilmediğim bir tek ayet yoktur" şeklindeki ifadesi de Hz. Ali'nin bu özelliğini ön plana çıkararak onun Kur'ân'ı iyi bilen sahabilerden olduğunu göstermektedir (Sarıçam, 2005: 25). Hz. Ali, Kur'ân'ı Allah'ın Resulü (s.a.s.)'nden öğrenmiş ve Hz. Peygamber hayatta iken Kur'ân'ın tamamını ezberleyerek hafız sahabilerden olmuştur. Hz. Ali, Kur'ân-ı Kerim'i en güzel şekilde okuyan sahabilerden birisidir. Nitekim öğrencisi Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Hz. Ali'nin bu özelliğine değinerek ondan daha güzel Kur'ân okuyanı görmediğini söylemiştir. Hz. Ali'nin Kur'ân kıraatiyle ilgili Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den nakledilen bir başka rivayet ise şöyledir: "Hz. Ali'den daha iyi Kur'ân okuyanı görmedim. Onun arkasında namaz kıldığımızda o, kıraatinde harflerden birini okumadığında okumadığı yere döner o harfi okur tekrar kaldığı yerden devam ederdi" (İbn Abdilberr, 1412/1992: 3, 1109). Hz. Ali, kıraat ilminde önemli âlimler de yetiştirmiştir. Hz. Ali'den arz metoduyla Kur'ân kıraati öğrenen Ebü'l-Esved ed-Düelî, Ebû Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Ebû Abdurrahman es-Sülemî gibi tabiî âlimleri de bulunmaktadır (Kandemir, 1989: 2,

375; Akçay, 2010: 207). *Tabakatü'l-Kurrâ* adlı eserlerde kurrâ olarak zikredilen Hz. Ali, (Zehebî, 1418/1997: 1, 7-8), kıraat-i seb'a ve aşere imamlarının senedlerinde de yer almıştır. Kıraat-i seb'a imamlarından Âsım b. Behdele'nin kıraat senedi Ebû Abdîrrahman es-Sülemî vasıtasıyla Hz. Ali'ye dayanmaktadır (İbn Mücahid, 1119: 70; İbn Mihrân, 1990: 82). Hamza b. Habîb'in senedinde ise Hz. Ali, Ebû Abdîrrahman es-Sülemî, Ebû'l-Esved ed-Düelî ve Zir b. Hubeyş vasıtasıyla yer almıştır (İbn Mücahid, 1119: 73-74; İbn Mihrân, 1990: 104-105). Ebû Amr b. Alâ'nın senedinde ise Ebû'l-Esved ed-Düelî vasıtasıyla yer almaktadır (İbn Mihrân, 1990: 67-68). Hz. Ali, kıraat-i aşere imamlarından Yakûb el-Hadramî'nin senedinde ise Ebû Abdîrrahman es-Sülemî vasıtasıyla yer almıştır (İbn Mihrân, 1990: 122).

2. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Kıraatlerin Nakil Yöntemi

Tabersî tefsirinde Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatleri naklederken çeşitli ifade ve kalıplar kullanmıştır. Onun kıraatleri zikrederken kullandığı ifade ve kalıplar, Hz. Ali'ye atfedilen kıraatlere yaklaşımını ve bakış açısını tespit etme açısından önemlidir.

Tabersî'nin kullandığı kalıplardan birisi “قرأ عليّ” ifadesidir. Örneğin o “فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ” “الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَافِرِينَ” “Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir” (Ankebût 29/3) ayetini Hz. Ali her iki “وَلْيَعْلَمَنَّ” fiilini “ي” harfi dammeli “ل” harfini kesralı olarak “فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَافِرِينَ” “Allah tarafından doğru söyleyenler de mutlaka bilinir, yalancılar da mutlaka bilinir” şeklinde “قرأ” ifadesiyle aktarmıştır (Tabersî, 1427/2006: 8, 5; ayrıca bu kıraat için bkz. İbn Hâleveyh, ts: 115; İbn Cinnî, 1994: 2, 159).²

“قراءة” ifadesi de Tabersî'nin kullandığı kalıplardan birisidir. Bu lafzı iki şekilde kullandığı görülmüştür. Birincisi kıraat farklılıklarını zikrederken bu ifadeyi kullanmıştır. Sözelimi Tabersî, “بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ” “Çok güçlü olan kullarımızı size gönderdik” (İsrâ 17/5) ayetinde geçen “عِبَادًا لَنَا” ifadesiyle ilgili Ali (a.s.)'nin kıraatinde “عبيدا لنا” şeklinde olduğunu belirterek “قراءة عليّ” ifadesini kullanmıştır (Tabersî, 1427/2006: 6, 167; bu kıraat için ayrıca bkz. İbn Cinnî, 1994: 2, 14). İkincisi ise okuyuşu kıraat-i seb'a ve aşere imamlarına nispet ederek aktardıktan sonra “bu okuyuş Ali'nin kıraatidir” şeklindeki ifadeyle bu kıraati Hz. Ali'nin okuyuşuyla teyid etmiştir. Örneğin müfessir “لَنُحْرَقَنَّ” “Biz onu elbette yakacağız” (Tâhâ 20/97) kelimesiyle ilgili aşere kurrâsından Ebû Ca'fer'in okuyuşunu zikrettikten sonra “Bu Ali (as)'nin kıraatidir” ifadesini kullanarak şöyle demiştir: “Ebû Ca'fer “ن” harfini fethalı, “ح” harfini sakın ve “ر” harfini şeddesiz olarak “لَنُحْرَقَنَّ” şeklinde okumuştur. Bu okuyuş Hz. Ali ve İbn Abbas'ın kıraatidir. Bu okuyuşa göre kelime “birbirine sürttüm, törpüledim” anlamına gelmektedir. Arapların, işitilecek şekilde dışlarını birbirine gıcırdattı, tabirleri de buradan gelmektedir. Bu kıraate göre ayetin anlamı “biz onu eğelerle törpüleyeceğiz” şeklindedir” (Tabersî, 1427/2006: 7, 38-39; ayrıca bu kıraat için bkz. İbn Hâleveyh, ts: 92; İbn Cinnî, 1994: 2, 14; Kurtubî, 2006: 19, 132).³

Tabersî'nin Hz. Ali'ye nispet edilen okuyuşları naklederken kullandığı kalıplardan bir diğeri ise “روي ذلك” ifadesidir. Sözelimi Tabersî “لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً” “Elbette

onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz” (Nahl 14/41) ayetinde geçen “الَّذِينَ هُمْ” kelimesinin Hz. Ali’den nakledilen okuyuşta “لنؤينهم” şeklinde “ث” harfiyle olduğunu “روي ذلك” ifadesiyle vermiştir (Tabersî, 1427/2006: 6, 120; bu kıraat için bkz. İbn Cinnî, 1994: 2, 9). Tabersî, aynı şekilde şâz kıraatleri zikrettikten sonra “روي ذلك” ifadesiyle Hz. Ali’den de böyle bir okuyuşun olduğunu belirterek şâz kıraati Hz. Ali’nin okuyuşuyla desteklemiştir. Sözelimi Tabersî, “يَا مَالِكُ” (Zuhrûf 43/77) ayetiyle ilgili kıraat farklılığını zikrederken bu metodu kullanmıştır. Onun aktarımına göre şâz kıraatlerden İbn Mesûd, Yahyâ ve A’meş’in okuyuşu “يَا مَالِكُ” şeklindedir. Hz. Ali’den de böyle bir kıraat nakledilmiştir (Tabersî, 1427/2006: 9, 73; ayrıca bkz. İbn Cinnî, 1994: 2, 257).⁴

Tabersî, Hz. Ali’ye atfedilen okuyuşları nitelendirirken “روي في الشواذ عن علي” “Şâz kıraatlerde Hz. Ali’den rivayet edilmiştir” ifadesini de kullanmıştır. Müfessir, “والَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْكُمْ وَيَدْرُونَ أَرْوَاجًا” (Bakara 2/234) ayetinde “يَتَّقُونَ” kelimesiyle ilgili kıraatleri zikrederken Hz. Ali’den nakledilen okuyuşun “ي” harfi fethalı olarak “يَتَّقُونَ” şeklinde olduğunu belirttikten sonra bu okuyuşu şâz kıraat olarak nitelemiştir (Tabersî, 1427/2006: 2, 95; ayrıca bkz. İbn Hâleveyh, ts: 22; İbn Cinnî, 1994: 1, 125).⁵

3. Hz. Ali’ye Nispet Edilen Kıraatlerin İşleyiş Tarzı

3.1 Kıraatleri Nakletmekle Yetinmesi

Tabersî, tefsirinde bazen sadece kıraatleri nakletmekle yetinmiş, kıraatle ilgili tevcih ve tercihte bulunmamış, kelimelerin i’rab, iştikak ve bunlara göre ifade ettiği anlamlarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Aynı metodu Hz. Ali’ye nispet edilen kıraatlerde de uygulamıştır.

Sözelimi Tabersî, “صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ” “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ile; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil” (Fatıha 1/7) ayetinde geçen “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ” ifadesini Ömer b. Hattâb’ın “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَغَيْرِ الضَّالِّينَ” şeklinde okuduğunu zikrettikten sonra Hz. Ali’den de böyle bir okuyuş şeklinin nakledildiğini belirtmiştir (Tabersî, 1427/2006: 1, 35). Kaynakların bir kısmında bu okuyuş Hz. Ömer’e nispet edilerek (Kirmânî, ts.: 45; Begavî, 1409: 1, 55; Kurtubî, 2006: 1, 232); bazılarında ise Hz. Ali ve Hz. Ömer’e atfedilerek verilmiştir (Sa’lebî, 1422/2002, 1, 123; Zemahşerî, 1998: 1, 123).⁶

3.2. Kıraatlerin Tevcihini Yapması

Kıraatlerin tevcihini yapması, Tabersî’nin kullandığı metotlardan birisidir. Tevcih, kıraatlerin temellendirilmesini ifade eden kavramlardan biridir. “وجه” “vech” kelimesi tef’îl kalıbından mastar olup “birini şerefli kılmak, birini bir yere yönlendirmek, dikkatini bir şeye vermek, yön vermek” anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, tsz: V, 3262). Kıraat eserlerinde “vech” kelimesi kıraatin anlamı veya takdiri ve dilsel dayanağı olarak kullanılmaktadır ki bu bir anlamda hücceti karşılamaktadır. Bundan dolayı tevcih kavramının ihticâc ile aynı anlamı ifade ettiği belirtilmektedir.

Nitekim ihticâc kaynaklarında bu kelimenin “tevcîhü'l-kıraat” şeklinde yer alması, bunun en önemli kanıtıdır (Dağ, 2011: 366). Tabersî'nin kıraatleri nakledeken onları temellendirmek için kullandığı delilleri Hz. Ali'ye atfedilen kıraatler çerçevesinde inceleyeceğiz.

3.2.1 Ayetten Delil Getirmesi

Tabersî'nin Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatleri temellendirmek için kullandığı metotlardan birisi ayetten delil getirmesidir. “وَالَّذِينَ يَتُوفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا” (Bakara 2/234) ayeti bu konuyla ilgili örneklerdendir. Müfessir, bu ayette geçen “يَتُوفَّوْنَ” kelimesini Hz. Ali'nin “ي” harfini fethalı olarak “يَتُوفَّوْنَ” olarak okuduğunu zikrederek bu okuyuşun şaz kıraat olduğunu belirtmiştir. Sonrasında bu okuyuşun nedenini mefulün hafzedilmesiyle açıklamıştır. Buna göre ayetin takdiri “الَّذِينَ يَتُوفَّوْنَ أَيَامَهُمْ” şeklindedir. Tabersî, böyle bir okuyuşun Kur'ân'da örneklerinin çok olduğunu belirttiikten sonra “وَأُوْتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ” (Kendisine her şeyden verilmiş) (Neml 27/23) ayetinde de böyle bir durumun söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Bu ayette geçen “شَيْءٍ” lafzı “شَيْئًا” anlamındadır (Tabersî, 1427/2006: 2, 95; ayrıca bkz. İbn Hâleveyh, ts: 22; İbn Cinnî, 1994: 1, 125). Görüldüğü üzere Tabersî, Hz. Ali'ye nispet edilen okuyuşun delilini başka bir ayetten örnek vererek yapmıştır.

Ayetin siyak-sibakından delil getirmesi, Tabersî'nin kıraatin tevcihinde kullanmış olduğu metottandır. Sözgelimi “وَقَرَأْنَا فَرَقْنَا لَهُ لِيَتَفَرَّهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَا تَنْزِيلًا” (Biz onu, insanlara aralıklarla okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, peyderpey indirdik) (İsra 17/106) ayetinde bu durum söz konusudur. Müfessir, bu ayette geçen “فَرَقْنَا” fiilinin meşhur kıraatlerde şeddesiz olarak “فَرَقْنَا” şeklinde olduğunu ve bu okuyuşun Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve İbn Abbas'tan da rivayet edildiğini zikrettikten sonra Katade'nin bu fiili “فَرَقْنَا” şeklinde şeddelli okuduğunu belirtmiştir. Fiille ilgili kıraatleri okuyanlara nispet ederek aktaran Tabersî, bu kıraatin hüccetini ayetin devamında gelen “عَلَى مُكْثٍ” ifadesiyle yapmıştır. Bu kıraate göre fiil ayet ayet, sûre sûre indirdik ve parçalara ayırdık, anlamına gelmektedir. Buna delil ayetin devamında gelen “عَلَى مُكْثٍ” ifadesidir (Tabersî, 1427/2006: 6, 229; ayrıca bu kıraat ile ilgili bkz. İbn Cinnî, 1994: 2, 23). Görüldüğü üzere Tabersî, bazen başka ayetlerden örnek vererek bazen de ayetin siyak-sibakından delil getirerek kıraatin tevcihini ayet ile yapmıştır.

3.2.2. Arap Şiiri ve Kalamından Delil Getirmesi

Arap şiiri ve kalamından delil getirmesi de Tabersî'nin kıraatleri temellendirmek için kullanmış olduğu metotlardan birisidir. Sözgelimi müfessir, “وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُنَّ” (Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının) (Enfâl 8/25) ayetinde geçen “لَا تُصِيبُنَّ” ifadesiyle ilgili kıraat vecihlerini zikrettikten sonra kıraatlerin tevcihini Arap şiiri ve kalamından örnek vererek yapmıştır. Tabersî'nin aktarımına göre Ali b. Ebi Tâlib bu ifadeyi “لتصيبن” şeklinde okumuştur. Zeyd b. Sâbit, Ebu Ca'fer el-Bakır, Rabî b. Enes, Ebü'l-Âliye ve İbn Cemmâz de bu ifadeyi “لتصيبن” şeklinde okumuşlardır (İbn Cinnî, 1994:

1, 277). Meşhur olan kıraat ise “لا تُصَيِّنَنَّ” şeklindedir. “لتصيين” okuyuşuyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Tahfif maksadıyla “لا” ifadesindeki elif harfinin hafzedildiği söylenilmiştir. Nitekim Arap kelimasında bu şekilde bir kullanım bulunmaktadır. Örneğin “يا أبتا” “أما والله” ifadelerinde elif hafzedilerek “يا” “أما والله” şeklinde fethayla yetinilmiştir. Bu ifade “لتصيين” manası kastedilerek elif’in yazıldığı söylenilmiştir. Bununla ilgili olarak Tabersî “ينباع من ذفري غضوب جسة” “Oldukça sert ve hızlı giden dişi devenin, kulakları arkasındaki iki kemikten kaynar” şeklindeki Arap şiirinden delil getirmiştir. Bu şiirde geçen “ينباع” ifadesiyle kastedilen “ينبع” lafzıdır (Tabersî, 1427/2006: 4, 332; ayrıca bkz. İbn Cinnî, 1994: 1, 277-278; Ebû Hayyân, 1993: 4, 478). Bu iki okuyuşa göre ayetin manası değişmektedir. Birinde “Zulmedenlere erişecek bir fitne” diğeri ise “zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan fitne”dir (Kurtubi, 2006: 9, 489).⁷

3.2.3. Arap Diline Ait Sarf ve Nahiv Kurallarından Delil Getirmesi

Tabersî, sarf ve nahiv kurallarından delil getirerek Hz. Ali’ye nispet edilen kıraatlerin tevcihini yapmıştır. “لَتُرَوْنَ الْجَحِيمَ” “And olsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz” (Tekâsür 102/6) ayeti, bu konuyla ilgili örneklerdendir. Müfessir, bu ayette geçen “لَتُرَوْنَ” fiiliyle ilgili kıraat farklılığını şöyle aktarmaktadır: “İbn Âmir ve Kisâî “ت” harfini dammeli olarak “لَتُرَوْنَ” şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuş Hz. Ali (a.s.)’den rivayet edilmiştir. Bu kıraate göre anlam and olsun cehennem size gösterilecektir, şeklindedir. Diğer kıraat âlimleri ise “cehennemi göreceksiniz” anlamında “لَتُرَوْنَ الْجَحِيمَ” olarak okumuşlardır (Tabersî, 1427/2006: 10, 331). Tabersî, bu okuyuş farklılığını kurrâ’ya nispet ederek aktardıktan sonra kıraatin hüccetini şöyle açıklamıştır: “Bir meful alarak müteaaiddi/geçişli olan fiil “رأيت الهلال” “hilali gördüm” şeklinde okunur. Fiile hemze aktarıldığında “أرايت زيدا الهلال” örneğinde olduğu gibi başka bir meful eklenilir. Bu fiil meful üzere bina edilirse yani meçhul yapılırsa “أوري زيد الهلال” “Zeyd’e hilal gösterildi” şeklinde olur. “لَتُرَوْنَ الْجَحِيمَ” okunuşu da böyledir” (Tabersî, 1427/2006: 10, 331). Görüldüğü üzere Tabersî, Hz. Ali’ye nispet edilen bu okuyuşun tevcihini nahiv kurallarından delil getirerek yapmıştır.

3.2.4. Lehçe Farklılığından Delil Getirmesi

Tabersî’nin kıraatlerin tevcihinde kullandığı metotlardan bir diğeri de okuyuşun lehçe farklılığı olduğunu belirtmesidir. “إِنكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ” “Hiç şüphesiz siz ve Allah’tan başka kulluk ettikleriniz cehennem odunusunuz” (Enbiyâ 21/98) ayeti bu konuyla ilgili örneklerdendir. Müfessir, bu ayette geçen “حَصَبُ” kelimesiyle ilgili kıraatleri aktarırken Hz. Ali’nin bu kelimeyi “حطب” şeklinde okuduğunu zikretmiştir. Hz. Aişe ve Abdullah b. Zübeyr de bu şekilde okumuştur (İbn Hâleveyh, ts: 95; İbn Cinnî, 1994: 2, 67). Tabersî, bu kelimenin “حَصَبُ”, “حطب” ve “حضب” şeklinde farklı okuyuşlarının olmasının nedenini lehçe farklılığıyla açıklamıştır (Tabersî, 1427/2006: 7, 83).

3.3. Kiraatler Arasında Tercihle Bulunması

Tabersî'nin Hz. Ali'ye nispet edilen kiraatler arasında tercihte bulunduğu görülmektedir. Sözelimi müfessir “Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın” (Bakara 2/237) ayetini Hz. Ali'nin “وَلَا تَنَاسُوا الْفَضْلَ” “Karşılıklı olarak aranızdaki fazileti unutmayınız” şeklinde okuduğunu belirtmiştir. İbn Hâleveyh, Hz. Ali'ye atfedilen bu kiraati “و” harfini kesralı olarak “وَلَا تَنَاسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ” şeklinde vermektedir (İbn Hâleveyh, ts.: 22). Tabersî, Hz. Ali'ye nispet edilen okuyuşu zikrettikten sonra anlam açısından bu kiraatin daha güzel olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Bu seçilen bir fiilden karşılıklı olarak nehyedilmesini istemektedir. Bu kiraat insanı bir fiilden yasakladığı için güzeldir. Unutma başkasının fiili olduğu için karşılıklı olur. Bu “انسى فنسى” ifadesi gibidir. Ayette de Yüce Allah وَمَا آتَيْنَاهُ “Bana ancak şeytan unutturdu” (Kehf 18/63) buyurmuştur (Tabersî, 1427/2006: 2, 102). Kurtubî, aynı şekilde bu kiraatin anlam açısından daha mükemmel olduğunu ifade etmiştir (Kurtubî, 2006: 4, 174). Görüldüğü üzere Tabersî “وتحسن هذه” “bu kiraat güzel olur” ifadesiyle Hz. Ali'ye nispet edilen bu şâz kiraati tercih ettiğini belirtmektedir.⁸

Tabersî, Hz. Ali'ye nispet edilen kiraatlerle ilgili olarak kendi dışındaki âlimlerin tercihine de yer vermiştir. Sözelimi müfessir “عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ” “Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti” (Tahrîm 66/3) ayetinde geçen “عَرَفَ” fiiliyle ilgili kiraat farklılığını naklettikten sonra Ebûbekir b. A'yâş'ın tercihine yer vermiştir. Tabersî'nin nakline göre, bu fiili Kisâî şeddesiz olarak “عَرَفَ” şeklinde okumuştur. Diğer kiraat âlimleri ise şeddeli olarak okumuşlardır. Ebubekir b. Ayâş, şeddesiz okuyuşu tercih etmiştir (Kıraat-i aşerede yer alan bu okuyuş kaynaklarda sadece Kisâî'ye nispet edilmiştir. Bkz. İbn Mücâhid, 1119: 640; Mekki b. Ebî Tâlib, 1997: 2, 325). Âsım'ın kiraati olan bu okuyuş aşere kiraatinde yer almaktadır. Ayrıca Hz. Ali, Hasan ve Ebû Abdîrrahman es-Sülemî'nin okuyuşu da bu şekildedir (Tabersî, 1427/2006: 10, 39; Kurtubî, 2006: 21, 82).

3.4. Şâz Kiraat Olarak Zikretmesi

Müfessir, Hz. Ali'ye nispet edilen kiraatleri aktarırken bazen okuyuşun şâz kiraat olduğunu belirtmiştir. Genel olarak bu durumu “رَوَى فِي الشَّوَادِ عَنْ عَلِيٍّ” “Şâz kiraatlerde Hz. Ali'den rivayet edilmiştir” ifadesiyle aktarmıştır. Bu konuyla ilgili Tabersî tefsirinde birçok örnek yer almaktadır (Tabersî, 1427/2006: 2, 95; 2, 102; 6, 69; 7, 83; 10, 288). Sözelimi “وَأِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لَيَتْرُونَ مِنْهُ الْجِبَالَ” “Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile” (İbrahim 14/46) ayeti bu konuyla ilgili örneklerdendir. Müfessir, bu ayette geçen “وَأِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ” ifadesini Ali (a.s.), İbn Mes'ûd⁹ ve Übey b. Ka'b “وَأِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لَيَتْرُونَ” “Hem onların tuzakları dağları yerinden oynatamaz ki” şeklinde okuduğunu zikrettikten sonra bu okuyuşu şâz olarak nitelemiştir. İbn Hâleveyh bu okuyuşu Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve İbn Abbas'a nispet ederek vermiştir (İbn Hâleveyh, ts: 74). İbn Cinnî ise bu kiraati Hz. Ali, Ömer b. Hattâb, İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'a nispet etmiş, Übey b. Ka'b'tan ise böyle bir okuyuş konusunda ihtilaf olduğunu belirtmiştir (İbn Cinnî, 1994: 1, 365). Tabersî, bu okuyuşta “لَنْ” edatının tuzakların büyüklüğüne işaret etmek için tahfifi okunduğunu ifade etmiş ve bu

okuyuşa göre ayetin takdirinin ise “وَإِنَّهٗ كَادَ مَكْرُهُمْ لَتَرْوُلَ مِنْهُ الْجِبَالُ” şeklinde olduğunu belirtmiştir (Tabersî, 1427/2006: 6, 69).

4. Hz. Ali'ye Nisbet Edilen Kıraatlerin Tefsire Etkisi

Kıraat ilminin ayetlere kazandırdığı mana zenginliği yönüyle tefsir ilmi ile çok yakın bir ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle müfessirlerin çoğu kıraat ilminden faydalanarak tefsirlerinde kıraat vecihlerini zikretmişlerdir. Tabersî de tefsirinde ayetlerde yaptığı yorumları, açıklamaları desteklemeye; ayette geçen bir kelimenin anlamını izah etmede; kıraat vecihlerinden ve onların ayetlerin tefsirine olan katkılarından önemli derecede istifade etmiştir. Bu bölümde Tabersî'nin tefsirinde Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatleri tefsir bağlamında değerlendireceğiz.

Hz. Ali'ye atfedilen kıraatlerin ayetin tefsirine olan katkılarından biri ayetin farklı şekilde yorumlanmasını sağlayarak anlam zenginliği oluşturmaktadır. Tabersî, Hz. Ali'ye nispet edilen bu okuyuşları aktarırken anlam açısından ortaya çıkan farklılıkları da zikretmiştir. Örneğin “فَدَمَّرْنَاَهُمْ تَدْمِيرًا” “Nihayet o kavmi yerle bir ettik” (Furkân 25/36) ifadesinde, Hz. Ali'den nakledilen okuyuş ayetin manasını değiştirmektedir. Hz. Ali, bu ifadeyi “فَدَمَّرَاهُمْ تَدْمِيرًا” şeklinde okumuştur. Bu kıraate göre onları helak etme işi Hz. Musa ve Harun'a nispet edilmektedir (Tabersî, 1427/2006: 7, 214; ayrıca bu kıraat için bkz. İbn Cinnî, 1994: 2, 122). Hz. Ali'den bu okuyuşla beraber “فَدَمَّرْتَهُمْ” şeklinde iki farklı okuyuş da zikredilmektedir (İbn Hâleveyh, ts: 106; Zemahşerî, 1419/1998: 4, 350; Ebû Hayyân, 1993: 6, 457; Tabersî, 1423: 2, 652). Görüldüğü üzere genelin kıraatinde “biz o kavmi helak ettik” anlamı varken, Hz. Ali'nin okuyuşundaki anlam ise “Hz. Musa ve Harun o kavmi helak etti” şeklindedir.¹⁰

Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatlerin ayetin tefsirine olan katkılarından biri de ayetin anlamını desteklemesidir. Tabersî, bu bağlamda öncelikle ayetle ilgili görüşleri zikretmiştir. Daha sonra ise bu görüşleri Hz. Ali'ye atfedilen okuyuşla desteklemiş, teyid etmiştir. Sözelimi müfessir, “يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ” “Allah'ın emriyle onu korurlar” (Râd 13/11) ayetinde geçen “من” harf-i cer'in “ب” harfi anlamında olduğunu belirtmiş ve buna delil olarak Hz. Ali'den nakledilen “يَحْفَظُونَهُ بِأَمْرِ اللَّهِ” şeklindeki kıraati zikretmiştir (Tabersî, 1427/2006: 6, 12; İbn Cinnî, 1994: 1, 355). Kaynakların bir kısmı aynı şekilde ayetin manasını “Allah'ın emrinden dolayı onu korurlar” şeklinde verdikten sonra bu yorumun delilini Hz. Ali'nin kıraatıyla yapmıştır (Zemahşerî, 1419/1998: 3, 338; Ebû Hayyân, 1993: 5, 364).¹¹

Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatlerin ayetin tefsirine olan katkılarından biri de ayetin anlamını açıklamasıdır. Bu konuyla ilgili “أَفَلَمْ يَتَّبِعِ الَّذِينَ آمَنُوا” “İman edenler anlamadılar mı ki” (Râd 13/31) ayeti örnek verilebilir. Tabersî, bu ayette geçen “أَفَلَمْ” ifadesini Hz. Ali'nin “أَفَلَمْ يَتَّبِعِينَ” şeklinde okuduğunu belirtmiştir. Bu kıraatin hüccetini ise İbn Cinnî'nin görüşüyle yapmıştır. İbn Cinnî'ye göre bu kıraat ayetin tefsiridir (Tabersî, 1427/2006: 6, 30; ayrıca bkz. İbn Hâleveyh, ts: 71; İbn Cinnî, 1994: 1, 357).

Hz. Ali'ye atfedilen kıraatlerden bazıları ayetin anlamında herhangi bir değişiklik oluşturmamaktadır. “فَوَسَّطْنَ بِهِ جَمْعًا” “Düşman topluluğunun ortasına dalan atlara”

(Âdiyât 100/5) ayetinde geçen “فَوَسَّطُنْ” kelimesiyle ilgili kıraat farklılığı bu konuya örnek olarak verilebilir. Tabersî'nin aktarımına göre Hz. Ali, bu ifadeyi şeddeli “س” harfi ile “فَوَسَّطُنْ” şeklinde okumuştur. Şeddeli okuyuşa göre anlam “o topluluğu iki kısma ayırdı”, şeddesiz okuyuşa göre ise “atlılar topluluğun ortasında yer aldı” şeklindedir (Tabersî, 1427/2006: 10, 324; ayrıca bu kıraatle ilgili bkz. İbn Hâleveyh, ts: 106; İbn Cinnî, 1994: 2, 370). Bu iki kıraatin aynı anlamda iki ayrı söyleyiş olduğu, hem şeddeli, hem şeddesiz kıraatin “o topluluğun ortasında bulundum” şeklinde aynı anlamı ifade ettiği söylenilmektedir (Kurtubî, 2006: 22, 436).¹²

5. Sonuç

Tabersî, Şîa'nın önde gelen âlimlerinden biridir. İslâmî ilimlerde birçok eser kaleme alan Tabersî'nin tefsir alanında yazmış olduğu eserlerinden biri *Mecmeü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*'dır. Müfessir, tefsirinde kıraatlere çok geniş bir şekilde yer vermiştir. Sure içinde alt başlıklarla hemen hemen her ayette geçen kıraatleri okuyanlara nispet ederek aktardıktan sonra kıraatin hüccetini zikretmiştir. Tefsirinde sahih ve şâz pek çok kıraate yer veren Tabersî, kıraat-i seb'a, aşere ve erbea aşere'den nakilde bulunmuştur. Bununla beraber sahabe ve tabiûndan Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Hz. Aişe, Said b. Cübeyr, İkrime, Atâ, Mücahid vb. şeklinde birçoğunun kıraatlerini zikrederek onlardan nakilde bulunmuştur. Bu durum Tabersî'nin ilk dönem Şîî müfessirlerden kıraatleri aktarma noktasında da farklı olduğunu, mutedil bir yol izlediğini göstermektedir.

Tabersî'nin tefsirinde nakilde bulunduğu sahabeden biri Hz. Ali'dir. Şîî müfessir olan Tabersî, tüm kıraatlerde olduğu gibi Hz. Ali'ye nispet edilen okuyuşlara da geniş bir şekilde yer vermiştir. O, tefsirinde elli üç yerde Hz. Ali'ye atfedilen kıraatleri nakletmiştir. Tabersî, bu okuyuşları bazen ayetin tefsirine sağladığı katkıya işaret etmek, o kıraat üzerinden yaptığı yorumu desteklemek ve delillendirmek için tefsirinde zikretmiştir. Bazen de yedi kıraat veya on kıraat imamlarının okuyuşlarını naklettikten sonra “Bu Hz. Ali'nin kıraatidir” şeklinde sahih kıraatleri desteklemek için ifade etmiştir. Bu metodu şâz kıraatleri aktarıırken de kullanmıştır. Nitekim o, şâz olarak nitelediği kıraatleri naklettikten sonra Hz. Ali'den de böyle bir okuyuş rivayet edilmiştir, şeklinde Hz. Ali'nin kıraatini teyid maksadıyla zikretmiştir. Tabersî, Hz. Ali'ye nispet edilen kıraatleri naklederken bazen herhangi bir bilgi vermeyerek sadece kıraati nakletmekle yetinmiş, bazen de kıraatlerin tevcihini yapmıştır. Kıraatlerin tevcihini ayetlerden, Arap şiiri, kelamı ve lehçelerinden delil getirerek yapmıştır. Bazen de kıraatler arasında Hz. Ali'ye atfedilen kıraati tercih etmiştir.

Sonuç olarak Hz. Ali örneğinde incelediğimiz Tabersî tefsiri, kıraatler konusunda önemli bir kaynaktır. Şîî müfessir olan Tabersî'nin sahih ve şâz pek çok kıraate yer vermesi, her sûrede kıraatler ve hüccetleriyle ilgili bir alt başlık oluşturması, hemen hemen her ayette geçen kıraatleri zikretmesi bunun en önemli göstergesidir. Ayrıca bir Şîî müfessir olan Tabersî'nin Kur'ân tarihi, Mushaf, Kur'ân'ın tahrif edilmesi ve kıraatler konusunda kendi mezhebî düşüncesinde olan bazı kimselerin sorunlu görüşlerinin aksine Ehl-i Sünnet çizgisinde olup bu görüşleri kabul etmediğini belirtmesi, kıraatleri kabullenmesi ve tefsirinde geniş bir şekilde yer vermesi oldukça önemlidir.

Sonnotlar

1. Hz. Ali, Allah'ın Resulü'nün amcasının oğludur. Babası Ebû Talip, annesi Fatıma binti Esed b. Hâşim'dir. Künyesi ise Ali b. Ebî Talib b. Abdulmuttalib b. Abdimenaf b. Kusay b. Hâşim el-Kuraşî'dir. Dört halifenin sonuncusu olan Hz. Ali Mekke'de Milâdî 600 veya 602 yılında doğmuştur. Hz. Peygamber, Ebû Talib'in çocuklarının fazla olması ve sıkıntı içinde olması nedeniyle küçük yaşta Hz. Ali'yi yanına alarak onu kendi himayesi altında yetiştirmiştir. Hz. Ali çocuk yaşta islamı kabul ederek ilk Müslümanlardan biri olmuştur. Hz. Peygamber'in kızı Fatma ile evlenmiş ve bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Zeynep Kübra ve Ümmügülsüm Kübra adında çocukları olmuştur. Hz. Ali milâdî 661 yılında harici Abdurrahman b. Mülcem tarafından şehit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Sâd, 1421/2001: 3, 17-38; Safedî, 1420/2000: 21, 177-186; İbn Abdilberr, 1412/1992: 3, 1089-1133.

2. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 4, 332; 8, 5; 9, 105.

3. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 9, 288; 10, 39.

4. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 4, 247; 5, 210-211; 6, 120.

5. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 2, 95; 2, 102.

6. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 6, 167; 6, 304-305; 7, 190.

7. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 3, 357.

8. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 9, 73.

9. Tabersî'nin eserinde Abdullah b. Mes'ûd'u Amr b. Mes'ûd olarak yazılmıştır. Burada yazım yanlışlığı olmuştur. Çünkü diğer kaynaklarda bu kıraatin nispet edildiği sahabe Abdullah b. Mes'ûd'dur. İbn Hâleveyh, ts: 74; İbn Cinnî, 1994: 1, 365.

10. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bkz. Tabersî, 1427/2006: 4, 247; 5, 359-360; 9, 223; 10, 257-258.

11. Bu konuyla ilgili diğer örnek için bkz. Tabersî, 1427/2006: 9, 108-109.

12. Bu konuyla ilgili diğer örnek için bkz. Tabersî, 1427/2006: 10, 252.

Kaynakça

Akçay, Mustafa. (2010). *Anadoluda Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Ateş, Süleyman. (1975). "İmâmiyye Şiasının Tefsir Anlayışı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20: 147-172.

Bağdadî, İsmail Paşa. (1955). *Hediyetü'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsaru'l-Musannifin*. Beyrût: Dâru İhyâ'it- Tûrâsi'l-Arabî.

Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd (1409). *Tefsîru'l-Begavî Me'âlimu'l-Tenzil*. Riyâd: Dâru Taybe.

Bilmen, Ömer Nasuhi. (1973). *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Cerrahoğlu, İsmail. (1996). *Tefsir Tarihi I*. Ankara: Fecr Yayınevi.

Dağ, Mehmet. (2011). *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İsam Yayınları.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî. (1993). *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. (1983). *Me'âni'l-Kur'ân*. Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb.
- Hânsârî, Mirzâ Muhammed Bâkır el-Musevî (Ty). *Ravdâtü'l-Cennât fî Ahvâli'l-Ulemâi ve's-Sâdât*. Tahran: Müessesetü İsmailiyyan.
- İbn Abdilberr, Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh (1412/1992). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*. Beyrût: Dâru'l-Ceyl.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî (1994). *el-Muhteseb fî Tebyîni Vücûhi Şevâzî'l-Kirââtve'l-Îzâhianhâ*. Kahire: Meclisü'l-A'lalî's-Şuuni'l-İslâmiyye.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdullâh Hüseyin b. Ahmed (Ty). *Muhtasar fî Şevâzî'l-Kur'ân min Kitâbi'l-Bedî'*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs (1119). *Kitâbü's-Seb' fî'l-Kirâât*. Kahire: Dâru'l-Meârif.
- İbn Manzûr, Cemâlu'd-Dîn b. Muhammed (1119). *Lisânü'l-Arâb*. Kahire: Darü'l-Meârif.
- İbn Mihrân, Ebûbekr Ahmed b. el-Hüseyn el-İsbehânî (1990). *el-Ğâye fî'l-Kirââti'l-Aşr*. Riyâd: Dâru's-Şevaf.
- İbn Sâd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sâ'd b. Menî' ez-Zührî (1421/2001). *Kitâbu'l-Tabakâti'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî.
- İsfahânî, Mirza Abdullah Efendi (1403). *Riyâzu'l-Ulemâ ve Hiyâzü'l-Füdelâ*. Kum.
- Kandemir, M. Yaşar. (1403). "Ali." *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 375.
- Kâtip Çelebî, (Hacı Halife) Mustafa b. Abdullâh (Ty). *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*. Beyrût-Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Kehhâle, Ömer Rıza. (1376/1957). *Mu'cemu'l-Müellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*. Dimaşk: Müessesetü'r-Risâle.
- Kirmânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Nasr (Ty). *Şevâzzü'l-Kirâât*. Beyrût: Müessesetü'l-Belâğ.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (2006). *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyîn limâ Tedammehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed b. Hammuş b. Muhammed el-Kaysî (1997). *el-Keşf'an Vücûhi'l-Kirââti's-Seb'a ve İlelihâ ve Hicecihâ*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle.
- Muhsin el-Emîn, Ebû Muhammed el-Bâkır Muhsin b. Abdilkerîm b. Alî el-Emîn el-Hüseynî el-Âmilî (1403/1983). *A'yânu's-Şîa*. Beyrût: Dâru't-Teâruf.
- Nüveyhid, Adil. (1403/1983). *Mu'cemu'l-Müfessirîn min Sadri'l-İslâm hatta el-Asri'l-Hadîr*. Müessesetü Nüveyhidü's-Sekafiyye.
- Öztürk, Mustafa. (2010). "Şiî-İmâmî Tefsir Kültürünün Genel Karakteristikleri." *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi Yayınları.

- Safedî, Selahaddin Halil b. Aybeg. (1420/2000). *Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefâyât*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. (1422/2002). *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân = Tefsîru's-Sa'lebî*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Sarıçam, İbrahim. (2005). "Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti". Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu, Bursa.
- Tabersî, Ebû Ali Fazıl b. Hasan. (1427/2006). *Mecmeü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-murtezâ.
- . (1423). *Tefsîru Cevâmiu'l-Câmi*. Kum: Müessesetu'n-neşri'lislâmî.
- Tefrîşî, es-Seyyid Mustafa b. el-Hüseyn el-Huseynî (1418). *Nakdü'r-Ricâl*. Kum: Müessesetu Âli'l-Beyt lihyâi't-turâs.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (1418/1997). *Tabakatü'l-Kurrâ*. Riyad: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-İslamiyye.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin (Ty). *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*. Kahire: Mektebet-ü Vehbe.
- Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed (1998). *el-Keşşâf 'an Hâkâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân.
- Ziriklî, Hayreddin. (2002). *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ, mine'l-Arabî ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*. Beyrût: Dâru İlm li'l-Melâyîn.